

פרטיכל

הפגישה עם הגב' חנה זמר

תל-אביב, 29.3.1968

3/4/68

נכתב: רה"מ ל. אשכול, הגב' חנה זמר, מר עדי יפה.

רשמה: שולפית יפה.

חנה זמר: הכוונה לנגוע עתה בדברים כלליים יותר, מתוך הנחה, שאחר

הועידה, או כנס אנשי הכלכלה, נקיים שיחה נוספת, להשלמת

הראיון, בה גדון על דברים אקטואליים יותר. כי עתה הדברים מאד דינמיים

ואי-אפשר לדעת למה יתפתחו.

אנו נמצאים עתה עשרה חדשים אחר נכר מלחמת ששת-הימים.

ברצוני לשאול אם עדיין מאמין אהה בסיכויי-השלום בינינו ובין הערבים

בשלב זה.

רה"מ ל. אשכול: מה פירוש "בשלב זה"?

הגב' חנה זמר: כלומר, לא באחרית הימים, בעוד שלושים שנה, אלה כשלב

התפתחות קרוב, או נאמר: בלי מלחמה רבתי נוספת.

רה"מ ל. אשכול: חשובתי היא זו: א) אני רוצה בשלום, בלי מלחמה רבתי

נוספת. כיון שאני רוצה בשלום וכיוון שזו הדרך ההגיונית

היחידה בשביל כולנו באזור זה, אני מאמין שנגיע לשלום בלי מלחמה גדולה.

כאשר אוטר אני "בלי מלחמה", בזה רוצה אני לומר,

שתגרות ודאי תהיינה (חנה זמר: הן ישנן), ישנן ותהיינה.

במשך תקופה מסויימת נצטרך, ודאי, להסתגל מדי פעם בפעם

לטיפול שונה בתגרות הללו, אבל היות וזה הדבר ההגיוני היחיד, ויש לחגית

העמים שיטנם כאן ודאי ימשיכו ויחיו כאן. דומני שיכול אני לומר, ועל כל

מניס, להיות בטוח בכך, שבענין זה אין בינינו חילוקי דעות ומנוי וגמור

אתנו, שזה הצוק היחיד, היסודי, בו עלינו להאחז ובו להקים את עתידנו.

משום כך מגיע אני למסקנה שכך זה יהיה, גם אם יהיה חדר מלפוח בתגרות.

עדיין מאמין אני שכרית-הטועצות, שבה חלוי הרבה, לא תהן

ידה להריסת ישראל, או למלחמה שכוונתה להשמיד אותנו. הם אומרים זאת מדי

פעם בפעם, ודוקא זה התחיל לעורר בי איזה השט, או ספק או חשד, דוקא

משום שאומרים הם זאת בהודמנויות שונות. אך אני כשלעצמי חי בזה, שאין זה

רה"ס ל. אשכול:

בנפשם וכלבם, ואולי אפילו אנו בחושים להם, פא= כלפי הערכים. וודאי
טאטין אני, שמעצמה גדולה שניה - ארצות הברית, תעמוד לימיננו.

חנה זמר: כאשר מדבר אתה על החגובויות או תגרות, ואמרת שלא חמיד
ניגש אליהם באותה גישה, ויהיה טיפול טובה, למה אתה
מתכוון?

רה"ס ל. אשכול: אני מתכוון שהחגובות על מה שעושה עכשיו פידאיון למיניו
הטונים או פאתה למיניהם, כל אלה נעזרים במדינות ערביות,
והחגובות על כך יכולות להיות טובות.

כאן יכול להיות סולם ארוך של תשובות, של הגבות, של
טיפול, כפי- שנאמר: "עם עיקש התפתל"; "עם חסיד תחסר, עם חכם תחכמם" -
שא ואיני יודע אם חסידים הם או אם חכמים הם, אך נאמר גם "עם עיקש
התפתל".

חנה זמר: ההרגשה בציבור היא, שבמידה שניתן לי לשפוט, שלא חשוב
כמה עושים אנו, ולא חשוב כמה מצליחים אנו במעשינו: כאן היה לנו נצחון
שלא היה דוגמתו, ולאחר זאת - פעולת הרס גדולה אצלם; פעולה של חיל-האוויר
שלנו ועוד ועוד - ועם פא כל זאת - איננו יכולים לעצור את הגל של הפאתח.
יתכן שהערכים כצאו במלחמתם זו, באמצעות הפאתח, איזו דרך, שקטה לנו
להתגבר עליה. האם רואה אתה דרך לנו, להתגבר על המלחמה הזאת, הקספה,
העמסית, שמבחינתם יכולה להתרחב? ברשותם רזרבוארים שיוצאים ופועלים.

רה"ס ל. אשכול: לעולם במקרים כאלה לא יגיד אדם, שהוא יכול לפתור טאלה
כזאת במאה אחוז. זה יכול להיות "כן" וזה יכול להיות "לא"
אם כי במלחמה חד-פעמית, פאסה - התהליך הוא שעושים מלחמה, ואחר-כך יושבים
ועושים שלום ומפסיקים את פעולות האיבה, עד המלחמה הבאה...

כאן נוהגים הם בנו בחקיעת-סיכות: מטרד פה ומטרד שם.
איני סבור שיהיה מישהו שיקבל על עצמו לומר לנו כיצד ניתן להפסיק דוקא
מטרדים כאלה אחת ולתמיד.

יחד עם זאת ניתן לצמצם, להקטין זאת בדרכים טובות, ובעיקר
בדרכים מודרניות יותר, טכנולוגיות יותר.
חנה זמר: מה שנקרא "הגנה טכסית"?

רה"מ ל. אשכול: מה פירושה?

חנה זמר: גדרות, מוקשים.

רה"מ ל. אשכול: גם זאת, אך לא הייתי מתכוון לכך, כי הגנה טכנית פירושה -

אם איני טועה, שני כחות ארוכים זה מול זה, כשכל אחד מהם מתחפר בצד שלו.

הכוונה היא לפטרולים ולשימוש באמצעים מודרניים,

טכנולוגיים, שהתפתחו וממשיכים להתפתח. התגובות שלנו עתה הן כאלה,

שמרשים לנו לעצמנו עתה יותר מאשר לפני שנתיים. אחר הכל, גם אנשי הפאנחה

אינן אוהבים כל כך להיהרג, כי זאת אפשר לעשות פעם אחת בלבד. גם להם

משחוח וילדים ואינם רוצים בזה.

היות ולמעשה יש פתרון לכל האמלוסיה באזור הזה, במידה

וגדון ביונינו כבני-אדם, בעזרת פשה מעצמות אחרות, הרי שניתן לרון על

השטחים, על המים ועל עושר הארצות הללו, בהן ישנו הנפט, הגפרית ועוד,

ולמצוא את הפתרון לאוכלוסייה ולרורוחיה.

ישנם דברים נוספים, שיתכן שלא הספיקו עדיין לגלותם

כאן. האקלים של סביבה זו, של איזור זה, אין ספק שיכול וצריך הוא

לאנשים נוספים. ידוע לנו על מאות ואלפים (ולא אומר רבבות), הרוצים

להיות בשקט ועוזבים את האזור לארצות אחרות, קרובות ורחוקות.

חנה זמר:

טוב, אבל זה לא יכול להיות פתרון יסודי.

מר ע. יפה:

זו הוכחה שהציבור אינו משלים עם אורה-היים של פאתח'יוט.

חנה זמר:

זה יכול לקרוח גם בישראל.

רה"מ ל. אשכול:

העם היהודי היגר אלפיים שנה מארץ זו. סוף-סוף, ערביי

ישראל אינם בניהם של ערביי ישראל. כאשר אני באתי חנה

לפלשתינה זו - כמה היו בה ערבים; - 200,000.

חנה זמר:

באיזו שנה;

רה"מ ל. אשכול:

בשנת 1913-14.

חנה זמר:

כלומר, כוונתך לשטח ישראל מלפני ה-4 ביוני, עד הירדן.

רה"מ ל. אשכול:

וגם אלה היו הערובות של כל-מיני מינים. אחר הכל, לא היו

כמו היהודים, בני דת אחת, שפה אחת. אמנם, היו ממוצא

אחד, אבל היה זה אוסף רב-גוני. גם צבע עורם היה בלתי-אחיד.

חנה זמר:

זה י שנו גם אצלנו.

יש כמה שאלות בתחום היותר מסיכוני: אנחנו יודעים,

שאחת המטרות של החבלה, ממטרות פעולות החבלה, היא להגיע לתוצאות על-ידי
 יצירת מצב סובייקטיבי אצל חושבי ישראל, שלא ירצו עוד לחיות כן. שלא
 יוכלו לשאת בזה, שהולכים הם לקולנע וחוששים שמא תיפול עליהם פצצה שם.
 האם בטוח אתה, שהאוכלוסיה הישראלית, היהודית של ישראל - מסוגלת לא רק
 לעמוד במאמץ חד-פעמי כזה, כמו שדורשת מלחמה גדולה, בה היא עמדה יפה,
 אלא יכולה לחיות היים נורמליים, חיי בנייה וביטוי בכל השייך לחיים
 נורמליים, במצב שא מתמיד של מריסת-עצבים של הציבור? האם יכולה תמיד
 הממשלה, מבחינה דעה-הקהל, להחליט ולעשות מה שהיא חושבת לנחוץ? הממשלה
 מחליטה לא לפעול, לא לעשות שלום. האם היא תוכל להחליט תמיד על פי ניתוח
 המצב, בלי לחץ של דעה-הקהל? האם הטירוור לא יתחיל לפעול מבחינה זו?

רה"ט ל. אשכול: אני רוצה להיות בטוח שחיה למדינה ממשלה, שחיה נבונה,
 שתדע מה להחליט מדי פעם בפעם. נכון שדעת הקהל משפיעה, אולי, לעתים והיא
 והממשלה מקשיבה לה וכן הלאה. אבל אין לי ספק שהציבור שלנו נכון
 ומסוגל לעמוד גם במטרדים קשים, כשם שמסוגל הוא לעמוד במטרד גדול.
 יתכן שבמטרד גדול קל יותר ופשוט יותר לעמוד. אבל צודקת את לגבי מטרדים
 קשים, ויתכן שזו כוונתם, לשבור אותנו בדרך זו.
 אני חושב, על כל פנים, שהציבור גם הוא ילמד להבין יותר
 את הממשלה, על החלטותיה ועל התנהגותה מפעם לפעם.

אני רוצה להיכנס לפרטים; אני בטוח שהציבור מבין עכשיו
 יותר את מה שנקרא שקרה לפני מלחמת ששת הימים, מכפי שהבין באותם הימים.
 מסוכן, דמיונית יכולה לעשות את שלה, אבל תמיד ילמדו אותנו, ואני
 מאמין, שביסוד, הרוח איתנה בעץ הזה, גם אם מה וסם ינשור ממנו איזה
 עלה. העם ילמד ומאמין, והוא ילמד אמילו משיאות שלו ושל הממשלה, המסנה או
 מתקנת משהו, וכן ילמד מזה, שהוא עצמו יגיד: הרי אנחנו עצמנו לחמנו על
 דבר כזה או אחר, והנה מתברר שאינו מהוכם וטוב כל כך.

חנה זמר:

לאור מה שאמרת עכשיו, ביחס לעתיד, ולאור הנסיון עד

עתה, במשך 10 חודשים אלה, האם רואת אתה את הממשלה
 הרחבה, ממשלת-הליכוד, כנחוצה עדיין?

רה"ם ל. אשכול: השכל הישר אומר, שבתקופה כזאת אין טוב מאשר ריכוז כל הכחות, או מרבית הכחות בממשלה. זה מחנך את העם. זה טוב כלפי האויב. זה לא אומר, שלא יכול לקרות מצב, שדוקא לטובת העניינים התמקד הממשלה הזאת, או שפטום לא ניתן יהיה להחזיק בה.

חנה זמר: אחת מתכוונן לתקופה של הכרעה, שבה אינך יכול להגיע

למשהו משותף?

רה"ם ל. אשכול: כן. יתכן מצב, כאשר מישהו אומר שאיננו יכול לשאת באחריות. אם אפשר להגיע למסנה-משותף בעניינים היסודיים, [וברגע זה - העניין היסודי הוא הבטחון, זה העניין העומד בראש כל העניינים], אזי זהו הדבר הנכון, ובמידה וניתן - צריך לשמור על הליכוד הזה ולקיימו.

אם כל הילוקי-הדעות הם בדברים אחרים, אזי היות ויש כאן רוב לגבי דברים אחרים - צריך לפעול בהם לפי הרוב.

בתקופתנו העניין המרכזי הוא עניין הבטחון. לכן, נכון יהיה סבחינתנו, מתוך כמה נימוקים ושיקולים, כלפי פנים, כלפי חוץ, כלפי העולם כולו, שיהיה כוח מרוכז והממשלה הוכן להישען עליו. כי עם כל הרצון הטוב, לעתים ספלגה שאינה בממשלה, עם כל רצונה הטוב, עם כל הפטריוטיזם שבה, מן הטבע הוא שתאמר או תדרוש דברים, בין לקולא ובין להומרא, שכאשר היא נושאת באחריות ויודעת כל הפרטים והעניינים - לא תנהג כך. לכן, ליכוד זה מקל עלינו את העבודה והנשיאה באחריות.

חנה זמר: המצב בו נמצאים אנו, ושאיננו יודעים כמה זמן יימשך,

אפשר להגדירו למעשה כמצב-מלחמתי.

שמעתי הצעות, שבמצב כזה, שהוא מצב של חירום סבחינה

בטחונית, גם המשק צריך לכעשה להיות משק של חירום. כשעה שלמעשה משתדלים

אנו מהצד הכלכלי לנהל את החיים כרגיל.

האם חושב אתה שיכולים אנו להרשות לעצמנו משק שאיננו

של חירום, או להפוך כל המשק למשק של חירום? - כלומר: באיזו מידה יכול

להיות מסלול נורמלי לכלכלה או מסלול לז-נורמלי לבטחון?

רה"ם ל. אשכול: אנו צריכים לעשות כל מאמץ, שלא לחת לאויב לטבש לנו את

ההתפתחות המשקית, הכלכלית שלנו. לכן, כאשר אומרים שמשק

מלחמתי צריך להתפתח במצבנו, הרי למעשה הכוונה לדבר כפול: נניח שאנשים

כעצמם יכולים להבין, שבמצב כזה צריך להטיל מטים נבוהים יותר.

זה דבר שאינו פופולרי ברגע זה, ודוקא השנה הורדנו את המסים. או אפשר לומר שאנשים צריכים להוציא פחות כסף. נאכל פחות מהמוצרים שלנו, ונמכור מהם יותר. יתכן שדבר זה חשוב יותר מעלייה במסים. או בענין האבטלה הסמויה; חשוב אולי יותר לחסל אותה, ושהאנשים יהיו יוצרים, במקום שישבו במשרד או במקום אחר, שאי-נו פרודוקטיבי. אם ניתן לרחות או לבטל עבודות יזומות כאלה, ולהפוך את האנשים ליצרנים - זה בשבילנו הדבר החשוב ביותר.

יתכן גם הפיכת כל המשק למלחמתי. זה יכול לקרות כאשר הופך אתה את כל החקטייה לחקטייה-נשק. אם יהיה צורך - משה גם זאת. אבל את זה ניתן לעשות כאשר יש לנו כיסוי, ואם מייצרים אנו גם סחורות למכירה.

אחד האמצעים שבידינו הוא הכנס הכלכלי, ואין לי שום ספק, או סמין אני שזה יכול לחת לנו דחיפה רצינית לפיתוח הכלכלי שלנו, או לפרודוקטיביות-יתר של הציבור הקיים. איני מדבר על אנשים חדשים שיבואו; יבואו גם אלה, אבל כאן יכולים אנו ליצר על-ידי סידורים טובים יותר וביטול האבטלה הסמויה.

אני רואה את הביסוי הזה, "משק מלחמה", בצורה הרבה יותר רחבה, בהשקפה רחבה יותר. אין פירוש הדבר דוקא שאנשים צריכים לשבת יום-יום על שולחנם בלבד.

תה זמר: אני מבינה שמשק-מלחמה פירושו - משאבים כלכליים שיש לך, מפנה אתה אותם למימון תקציב הבטחון, שגדל, פלוס יצוא שצריך להרוויח את הכספים האלה; שאתה מוציא כספים מהצריכה המקומית, בלי לצדד בזה, כי איני יודעת אם מעונינת אני כל כך להפצא-את להצר את החגורה, אבל איני מרבישה שיש מגמה להידוק חגורה בישראל. מרגש בציבור שישנה יותר רווחה. אני יודעת שאלך לקנות טלביזיה בין אם יהיה או לא יהיה לי הכסף לך. כל משפחה תצטרך להוציא סכום של 1500 לירות כדי לרכוש טלביזיה, והכסף יצטרך לבוא מאיזה מקום שהוא.

רה"ט ל. אשכול: אני חושב דוקא, שאם חלילה תגבר המתיחות והימטך - יתכן מאד שלא ירוצו כולם לקנות טלביזיה. יתכן שישכרו אותה לשנה. אם בדרך הטלביזיה אפשר יהיה לקבל כספים ותהיה הכנסה לממשלה,

רה"מ ל. אשכול:

שתמש את צרכי המלחמה, ואם האבטלה הסמויה תקטן, אזי תהיה זו הוספת ייצור, שאפשר למכור אותו. לכן, זה ענין די מורכב. לא חייב הדבר להיות מורגש מיד בסך-כוח-החיים, כפי שאמרת, או במערכת הצרכים החשובים והחיוניים של האדם.

מה שעומד למעלה מזה הוץ, שבמידה והמצב יימשך פשוט כפי שהוא עתה, והמתיחות הימשך גם היא - אני מאמין שגורם זה ייכנס מעצמו לחיים, ויסתגלו אליו.

פר ע. יפה: לגבי טעם מלחמתי: אם אין לחץ להגדיל הוספת-היוקר, זה

לא יוצר הרגשה של טאמץ?

רה"מ ל. אשכול: כבר שנתיים מאז הוסכם שלא תהיה הוספת-שכר, והרי זה

משהו. ובכסף שנתיים נוספות יהיה אותו הדבר. במידה

ויהיה צורך במלווה נוסף - אני בסוף שהציבור ייענה. ובדרך כלל - יפה

עניות לישראל. בדרך כלל, אנו, דור זה, מן הראוי שנחסוך יותר.

זה דבר שבלווי ונמאס כבר לדבר על כך, אבל מן הראוי שיאגור וייצור

את הרכוש של בראשית, את הרכוש הראשון.

חנה זמר: אחזור לענינים המדיניים. אמרת שמאמין אתה בשלום

ושבגור עלינו לחיות יחד עם הערבים באזור זה. האם חושב אתה, שעלינו לחפש

החילה אצל עצמנו, האם עושים אנו די כדי לתקן את ההרגשה של הערבים,

שהחיים המשותפים האלה פשוט אינם פועלים לרעתם? ניקח לדוגמא את ירושלים:

אתה ממונה אישית על הענינים הנוגעים לבירה המאוחדת.

היתה דוגמא של שכונה העומדת לקום בגבעת המבחר, מעורבת

לשני העמים, והפקיעו לצורך זה אדמות. האם אינך חושב שאפשר לבנות שכונה

מגורבת כזאת במערב-העיר? כלומר, שהמיזוג לא יהיה רק בצד אחד, כאשר

יהודים הולכים לחלק המזרחי של העיר, ולערבים לא יתנו דריסת-רגל בחלק

המערבי, כפי שזה עתה - הרי לדעתך אין לקרוא לזה עיר אחת.

דבר נוסף: רוצים לשחרר את הרובע היהודי בעיר העתיקה.

ישנם ערבים רבים מאד, החיים עתה בירושלים-המזרחית, שיש להם רכוש

בירושלים המערבית. ישנם בחיים העומדים על תילם ואנשים גרים בהם, ויש להם

הכנסות מהם ושר המשפטים הבטיח בכנסת, לפני חדשים רבים, שהדבר יוסדר.

עד עתה הענין אינו זו. (חן לי את ביתו של וולטר איתן או טישהו אחר

כמושבה הגרמנית - לא אכנס לגור בו בכל מחיר.

רה"מ ל. אשכול: (א) מה שנוגע לירושלים, אתן דוגמא: אני יכול לומר גם לגבי יהודה ושומרון, בדיוק אותם דברים, אך אדבר עתה על ירושלים.

לדעתי נעשים מאמצים יפים, הוננים, עד כמה שאפשר, להפיג את הרוגז. ערבים אוהבים לדבר על כבוד ועל דברים הקשורים בעלבון. אנו מצדנו עושים הרבה כדי להפיג זאת, אם כי אין לשכוח שגם ערבים לא יכולים לשכוח. ולוא היו לנו אמצעי קומוניקציה רבים יותר - אסור לנו לשכוח שבמשך עשרים שנה היוצא עומרים "על חומותיך ירושלים" חיילי הלגיון וצופים לרחובות היהודים, ומצפים שיהיו כולם הרוגים. היתה לי שיחה עם אחד הנכבדים בירושלים והוא הודה בפני: עשינו שטות. אמרתי לו: הגישה לכותל המערבי, ליהודים, שגם על פי הסכם שביחת-הנשק היתה מותרת, והגישה לכל קדשי ישראל, לא הותרה לנו כל הזמן הזה. והוא ענה לי: באמת עשינו שטות.

ועתה, מה אנו עושים? - כאשר באתי בפעם ראשונה לכותל המערבי, וראיתי את הלכלוך והזוהמה ובתי-השימוש הנשענים על הכותל - הדעזעתי. כאשר נכנסתי אחר-כך למה שקוראים "העיר העתיקה" וראיתי רק חורבות על שטח בתי הכנסה, הלמודי-תורה, מקומות שבשביל אנשים רבים הם היו קדושים במשך מאות בשנים במובן הקדושה הדתית וכן אתרים קדושים או מונומנטים הסטוריים.

לכן, שני הצדדים מוכרחים להבין את הרגשות הללו: מה היה בעבר, כיצד נהגו קודם עם יהודים, או לגבי הר הזיתים, בתי הקברות שלנו שם; הכביש שסללו על הקברות, היחס לקברות בירושלים בכלל. ירושלים על כל קדושתה, קברות האנשים, שהוכאו לקבורה שם, שאצל יהודים רבים גוכלים הם בקדושים, וזאת לאור היחס לבית הקברות, שאצל היהודים הינו יחיד כמינו. הריסת המצבות ושימוש בהן לרצפת בתי מגורים, חילול כבוד המלה המודפסת ועוד. כל זאת חייב לזכור גם הצד השני. אך נעשים מאמצים גדולים בצד היהודי, כצד השלכוונות היהודיים והיהודים עצמם, עד כמה שאפשר לעזור בהגלדת המצע.

אמרתי לאותו האיש: לא באנו במחלת הנה. בכל ספרי התפילה

שלנו ובכל שנות נרודינו, אמרו חמיר היהודים: לעולם נזכור כי יום אחד

רה"ט ל. אשכול:

עלינו לחזור לישראל. וכאשר חזרנו - חזרנו על פי דין ועל פי דין כודרני של הימים האלה. היו אלה גאומות המאוחדות או חבר-הלאומים שהחלישו על כך, והיה זה על פי חוק שמורה ומערב התאחדו עליו.

אני יודע גשד, שהזרנו הנה באמונה, שנוכל להיות כאן,

שיטתנו פיליונים יהודים הנה (והיה זה לפני היטלר) ויהיו כאן ערבים, אסנם לא רבים, ונוכל להיות יחד. אנו למודי-טבל ונסיון ורדיפות ופוגרומים ושפיכות-דמים. נוכל להיות כשם שהוכחנו למעשה, שעם ארבע מאות או שלוש מאות אלף ערבים שנשארו בארץ, יכולים אנו להיות.

אני חושב שאם לא נחטם עמוק-עמוק בנשמה, זה יהיה אולי

ענין לכמה דורות, אבל כאשר הוטל הכור הזה וצריך להיות במדינה קטנה, קיבוצים שונים של אנשים - נהיה יחד.

בנקודה זו יכולים אנו להתמאר (אם כי יחכן שאפטר היה

לעשות זאת חמש שנים קודם לכן, אך בדברים כאלה אינך עומד עם שעון ביד), ומותר לנו לומר, שאם הערבים ישימו יד על הלב, יאסרו גם הם שנהגנו מנהג תרבותי, מנהג של רצון לאזרחות טובה, שכנות טובה, של יחסי בני-אדם שרוצים להגיע להבנה ויותר מזה ולשלום - בודאי.

אשר למוכן הכלכלי - אין מה להוסיף; הריבכל האזור

הזה אין רמת-חיים גבוהה כמו לזו של ערביי ישראל. ישנם כבישים הסובילים

לכל הכפרים, יש בים וחשמל והשקייית שדות בכל כפר. עצם היותנו סוק גדול

לתוצרתם, העובדה שמעניקים אנו חינוך לכל הדרגים, ללא הפליות - כל אלה

מדברים בעד עצמם. יתכן שפה ושם יכול להיות מישהו המוסיף להתאונן; ביחוד אם

לבו אינו לשלום עם מדינת-ישראל, - באותה טידה מצמיח הוא טענות, רגשי-קיפוח.

הוא רואה את עצמו תמיד מקופח. את זאת יכול אני למצוא, וכך אתה, אצל היהודים

עצמם, עולי גלות זו או אחרת; יש להם תמיד טענות על קיפוח, אבל יכול אני

לומר, שעד עתה נעשה דבר ציביליזטורי בפיתוחה של הארץ לכולם.

אגע עתה בענין ירוסלים: הדיבור הזה על קיפוח בירושלים -

אין לו שחר. ביום הראשון לשחרור העיר קראתי לנציגי כל הדתות, ביניהם גם

המוסלמים, ואמרתי להם שהם יהיו ארובי המוסדות שיש להם איזו נגיעה שהיא

לדת. אמרתי שלא נתערב, אלא אם חקשומאחנו לעשות מסהו. נשמור על זה כעל

מבה-עינינו, כמו על הקומות הקדושים לנו, אם לא למעלה מזה.

בם בירושלים דאגו סיד לכבישים, מימ וחיקונים שונים.

עתה מדובר על ענין ההפקעה. כל הענין ברגע זה קשור בשטח של 3000 דונם.
מזה רק 1200 דונם שייכים ללא יהודים. בחקלאו - זו אדמת המדינה ו-600 דונם
האחרים שייכים לאוניברסיטה.

אל לנו לשכוח את העינויים שהיו מנת-חלקנו כאשר בריכים

היינו לעלות פעמיים בשבוע לאוניברסיטה בלוויית משטרה. פעם נחנו זאת ופעם
אחרת - לא נחנו. והחורבן שמצאנו שם, ובבית החולים; - אני מציע לא לקרוא
לזה "הפקעה", אלא לומר שרכשנו ומשלמים אנו במיטב הכסף, לפי הערכת

מעריכים מוסמכים, על האדמה, שהיא אדמת עירונית למכירה. אדמה שאינה כנויה
- הרי בלאו-הכי סופה להימכר. אין ספק שזה הכרחי וכמעט הייתי אומר אפילו
שזה הכרח תרבותי ולא רק מדיני ובטחוני, לקשור את העיר עם האוניברסיטה,

זהר הצופים ^{יבר} /הזיתים, שם/הדורות שעברו. ^{אני} האוניברסיטה ובית החולים, וכל זה
יחד היה סמל העתיד שלנו. כאשר הונח היסוד בפעמראשונה לאוניברסיטה

בפלשתיין, בירושלים, כל העולם ואנו, דור זה, ראינו זאת כהבאת לפיד-השכלה,
תרבות וציביליזציה הנה. ואם נזכור את האיש מגנס, שעמד בראש המפעל,
ואחר-כך את וייצמן, מה היו כוונותיהם בזה, אזי יכולים אנו לקשור את
הענינים יחד. לכן, לדעתי זה עצמו דבר עצום, אדיר מבחינה אנושית.

הטרנו מהיבות ומאטאנו גדרות חיל בעיר ירושלים, עיר שלוש הדתות. בעיר
שצריכה להיות סמל השלום והשכנות הטובה. הטרנו גדרות, הרחבנו הכל. דאגנו
למהוסרי-עבודה, דאגנו לעבודה לכל. תמצאי היום בירושלים מאות אלפי פועלים,

העובדים בבנין, המשתכרים יפה וודאי יהיה כך גם בעתיד.
למטרה זו יועד השטח העירוני, ואגב, זה שטח שהיה מתאר
עירוני עוד בימי המנדט, אם איני טועה, ואיני רואה בזה דבר "לא כך ייעשה".

חנה זמר: איני שואלת מדוע עושים, אלא פעם מדוע לא עושים מעבר לזו
רה"ט ל. אשכול: אין לי סוס דבר נגד זה. איני רואה מדוע לא; אם ערבים

ירצו להשתכן בשיכונים שבונים אנו בירושלים - איני רואה
סיבה מדוע לא לאפשר להם זאת. יתכן רק, שבדרך הטבע ישנה איזו נטייה
קיבוצית, כאשר אנשים מתרכזים יחד וסוף-סוף הימים עריין אינם שקטים לגמרי,
וירושלים, סביב-סביב הרים ואויבים לה. זה מכיל לכן, שאין והפרצות כזאת,

אך איני מעלה על דעתי שירושלים מתחליט או תאחו באמצעים כדי שלא יבורו ערבים
העיר החדשה

רה"ט ל. אשכול:

במערב ירושלים, אם ירצו בכך.

חנה זמר: ומה עם רכושם?

רה"ט ל. אשכול: זאת תשאלי אותי בעוד שנה.

אני אומר, שמודה אני שישנם דברים או ישנם עניינים, התובעים תקופת אינקובציה, עד שיוצאים מהסבכים שנוצרו, הודות לשלוש מלחמות.

חנה זמר: יש התנגדות בממשלה להסדיר זאת?

רה"ט ל. אשכול: חנה"לה - זה אכור ב-300-400 אלף לירות. לכן, אני מבין

אתהשאלה, אבל אני רוצה שיבינו שקבלנו מהעולם הערבי

סאות אלפי יהודים, שיצאו משם בערום וחוסר-כל, והשאירו שם רכוש רב. איני יודע אומר, שזו החשובה הסופית האחת והיחידה. אבל התקופה הזאת יצרה סבכים של בעיות. וקשה לתפוס בקצה חוט אחד ולומר: אה זה סדרתי ואת הפקעת כולה השארתי.

חנה זמר: אחזור להתחלה: דברנו על אפשרות של שלום. אמרת, שאתה

רוצה להאמין בזה. האם אינך חושב שההתפתחויות שהיו מאז

במר מלחמת ששת הימים, ובמיוחד בשבועות האחרונים, בעצם יצרו הידרדרות במצב, עד אשר כל-מיני פתרונות שנראו אפשריים לפני עשרה חודשים, במידה שהערבים ירצו בהם, עכשיו כבר לא נראים מתקבלים על הדעת? הפתח-עם היחסיים עם ירדן הידרדרו במידה ניכרת מאד. הוקמו האחזויות ישראליות בכל הגדה, שלפי דעתי מצמצמים מאד את חופש הפעולה של הממשלה. זה בדיוק כמו שהוסיין חושש מהפאתח': אהה חושש מאלה. נוצרו עובדות, וכיום ישנם אנשים רבים, המדברים בגלוי על כך, שעלינו לחפוס את הגדה המזרחית.

רה"ט ל. אשכול: את עבר הירדן?

חנה זמר: כן. לפחות מבחינה טכנולוגית מתקבל שהפתרון הולך

ומתרחק מאתנו. האם זו הנחה נכונה? אני חוששת שבעוד

שבועיים עלולים אנו לשבת בתוך עמאן.

רה"ט ל. אשכול: דבר אחד יכול אני לומר לך: אין לנו שום רצון לתקוע

יחדון בעבר-הירדן המזרחי. אין לנו שום מחשבות ואמביציות

כאלה. אם שמעת ממישהו - ודאי שמעת מכסימוס מאנשים האומרים שיתכן שכדי להגן על הצד הזה של הירדן, צריך לשבת בצד השני.

חנה זמר: והיכן כאן הסוף?

רה"מ ל. אשכול: עד אשר יגיע השלום. מכתימום יכול להיות, כאשר מישהו אומר, - "אם בייתי נמצא כאן ולידו הירדן, וכאן יושב המטבח", המשליך אבנים לחוך חצרי, או יורה לכיוון בייתי, אני אומר: עד שלא תבין שאינך יכול להרשות לעצמך לעשות זאת - אגרש אותך מכאן.

חנה זמר: אכל אז אצטרך לגרש אותך גם מהעבר ^{העבר} של הגדה כדי להגן על עצמי.

רה"מ ל. אשכול: כן ולא. כי דבר אחר הוא אם יש לי כאן ישוב עם ילדים, או שעובר אני כאן ויוצר לעצמי עמדה צבאית כדי להגן על עצמי.

כמוכן שבידינו להפסיק זאת. טוב, שאם מחליטים לחרר לנו את הווייט עד הסוף, אזי החוצאות תהיינה כאלה. לכן, אל יבואו בשאלות אלינו, כי את התשובות אתן בזמן, כאשר יגיע הזמן לכן. ההנחה שבאיזה מקום שהוא, טחי שהוא, צריך להכיר בכך שכאן חי אני, ולהשלים עם כך. עדיין אני יודע על האחזיות כל כך רבות שהקימונו שם.

חנה זמר: בכנסת הודעה על 19 האחזיות.

רה"מ ל. אשכול: מדובר על טוריה, על הגולן.
מר ע. יפה: זה כולל ארבעה ישובים ישנים, שקבלו תוספת של שטחים.

רה"מ ל. אשכול: קודם-כל, זה גוש עציון.

חנה זמר: האם אי-אפשר להכניס לפרסום את ענין גוש עציון?

רה"מ ל. אשכול: גם שם לא לקחנו אדמה מאף אחד. מדוע צריך לפנות זאת?

הרי שם שחנו לנו 240 יהודים? חנה זמר: הרי שם שחנו לנו 240 יהודים?

מר ע. יפה: לא יכול להיות שם ישוב יהודי, גם אם תהיה שם מדינה ערבית?

רה"מ ל. אשכול: אצלנו, הרי, יש גם 400,000 ערבים?

חנה זמר: זה יכול להאמר? אפשר לומר שבסגרת שלום אפשר להסדיר הכל?

רה"מ ל. אשכול: שאלת ואמרתי שאיני רואה בלתי-אפשרי שהערבים, אם ירצו לשבת בירושלים ולבנות להם בתים שם ולגור בין יהודים.

איני רואה סיבה, מדוע לא יוכלו יהודים לגור ביהודה ושוטרון, כשם שישנם 400,000 ערבים בישראל, וזאת בלי שאקבע עתה את הבעלות המדינית על השטחים.

חנה זמר: אני מציע להכדיל בין קווי-בטחון לדברים אחרים. אך חושש

אני שכאן עלולים אנו להסתבך.

רה"ט ל. אשכול:

עד היום מדובר על אדמה, ועדיין לא שחטו אף ערבי אחד, היושב על אדמת יהודי שנשחט על ידו. אני יודע שזה ענין מסובך, ויכולים לומר שגם אנו עשינו זאת.

חנה זמר:

יש תביעות להקים גם בחברון ישוב יהודי.

רה"ט ל. אשכול:

אם ישנו מי שאומר להקים ישוב בחברון בלי לנשל מישהו איני רואה בזה חסא.

חנה זמר:

ואז בחורים שלנו יצטרכו לשרת שלושה חדשים נוספים,

מדי שנה בשנה, כדי להגן על בחורי-ישובה אלה.

רה"ט ל. אשכול:

ויש יסוד לחשוב שדוקא הפה החברוניים, או נכבדי חברון לא היו רואים פזאת בעין רעה, אם יקום טוסד כזה שם.

ואז ננהג כמו אברהם אבינו עם מערת המכפלה, שיחנו כסף תמורה קבורת

יהודים שם.

חנה זמר:

יש גם ענין, שאינו של יחסים עם חוסיין, שאף פעם לא

היו לנו, אבל נראה היה לנו לפני עשרה חדשים, שהוא

פרטנו לשלום. ועתה - שוב איננו רואים זאת כך.

רה"ט ל. אשכול:

צריך להאשים את המלך שלא היה לו אומץ-לב למרות,

שבהופעותיו בהו"ל, דאג להשאיר רוטם של אדם מתון-מתון

ואמר אפילו, שהוא מדבר בשם ה"אח הגדול". וזה עצמו הראה על חולשה, שכאילו

בלעדיו פוחד הוא לקבוע עמדה.

אחר כך הופיעההח- ועידת הארמון עם ארבעת ה"לאוויים" שלה,

בעוד שאנו, בכל פגישה שלנו עם יארינג, הבאנו הצעות ורעיונות לראשית-צעדים,

כמו חילופי-שבויים, הוצאת האניות מהתעלה וכו', וזה נעשה בפירוש אתו

ובהסכמתו, ונקבע שיוצאו דרך הצד הדרומי. הוא העביר זאת לידיעה חוסיין,

וכעבור כמה ימים נפל נאצר על המצאה, כאשר רצה להעריט עלינו:

המלך חבט וביקש שבועות רבים קיום פסגה ערבית. אנו

חשבנו ומישהו יכול היה לחשוב, שביקש זאת כדי לקבל כפסגה אישור דרכו,

למצוא דרך להידברות אתנו. קרה מה שקרה, אבל איני חושב שיש בזה כדי

לייאש, במידה ויוכל המלך להשתלט על ארצו, אך שונה המצב כאשר אינו יכול

להשליט סדר במדינתו.

איננו היחידים עתה, אפילו באזור זה, הנמצאים בתוך ~~ה~~

תנרות שאינן פוסקות. יש מלחמות ויש תגרות כאן או במקומות אחרים - וזה חולף זה אינו ניצחתי; אין זה לאורך ימים.

ואין